

بازشناسی و مرور نظام‌مند مسائل اجتماعی زندگی دانشجویی در ایران

آمنه صدیقیان بیدگلی^{۱*} و مجتبی لشگری^۲

چکیده

با افزایش جمعیت دانشجویی مسائل اجتماعی افزایش یافته است و این امر لزوم توجه به دانشجویان را که قشر تحصیل کرده جامعه هستند، دو چندان می‌کند. در پژوهش حاضر با هدف بازشناسی مهم‌ترین مسائل اجتماعی زندگی دانشجویی در کشور ایران از طریق مرور نظام‌مند تلاش شده است تا از اتلاف هزینه‌های پژوهشی و مالی و اشتباهات مرتبط با سیاستگذاری جلوگیری شود. مرور نظام‌مند پژوهش‌های کلان در دسترس درباره مسائل اجتماعی دانشجویان در بازه زمانی ۱۳۷۵ تا ۱۳۹۵ با دو عامل محدود کننده کمی بودن و در دسترس بودن مطالعات گزینش شده‌اند. مرور ۳۵ پژوهش نشان داد که عموم آنها رویکرد مناسبی در گزینش مسائل مهم از میان انبوهی از مسائل اجتماعی ندارند و در آنها به واکاوی نظری و تجربی دلایل انتخاب متغیرها پرداخته نشده است. در نهایت، در این پژوهش با استفاده از رویکرد ترکیبی مسائل اجتماعی دانشجویی مانند اخلاق شهروندی، امید به زندگی، رضایت از زندگی، احساس نابرابری، قانون‌گریزی، مهاجرت نخبگان و رفتارهای پرخطر شناسایی و بررسی شده است.

کلید واژگان: مسائل اجتماعی، دانشجو، بازشناسی، مرور نظام‌مند، رویکرد برساختی.

مقدمه

نیروی انسانی متخصص و ماهر مهم‌ترین عنصر توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کشورها محسوب می‌شود. نقش سرمایه انسانی یک کشور در میزان رشد و توسعه اقتصادی آن اهمیتی بیش از گذشته یافته است و به همین دلیل، سرمایه‌گذاری در آموزش عالی یکی از اساسی‌ترین راهها برای دستیابی به توسعه اقتصادی-اجتماعی محسوب می‌شود. طبعاً نفوذ و ریشه دواندن مسائل اجتماعی در درون نهاد دانشگاه می‌تواند این سرمایه‌گذارها را اگر نه تماماً بی‌ثمر، حداقل کم اثر سازد (Alegha, Keshavarz & Rahimi, 2000, p.73). به‌طور مشخص در بند ۱۳ سیاستهای کلی برنامه پنجم توسعه اجتماعی،

۱. استادیار پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، تهران، ایران.

* نویسنده مسئول: sedighian@iscs.ac.ir

۲. دانش آموخته رشته جامعه‌شناسی دانشگاه تهران، تهران، ایران: mo.lashgari1991@yahoo.com

اقتصادی و فرهنگی که دوره پنجاه ساله ۱۳۹۰-۱۳۹۴ را پوشش داده، به تقویت هویت ملی جوانان، فراهم کردن محیط رشد فکری و علمی و تلاش برای رفع دغدغه‌های شغلی، ازدواج، مسکن و آسیب‌های اجتماعی آنان توجه شده است. در برنامه ششم توسعه مصوب سال ۱۳۹۵ نیز بیشتر به وضعیت اشتغال جوانان و دانش‌آموختگان توجه شده است (See <http://dolat.ir>).

دانشجویان علاوه بر چالش‌هایی که در این مرحله از زندگی با آنها مواجه‌اند، با فشارهایی نیز روبه‌رو می‌شوند که ناشی از تجربه دانشگاه و زندگی دانشجویی است. از سوی دیگر، هر جامعه‌ای بنا به وضعیت و شرایط مختلفی که در عرصه‌های فرهنگی و اجتماعی با آنها روبروست، مسائل، آسیب‌ها یا چالش‌های مختلفی را نیز تجربه می‌کند. بر همین اساس، شناسایی و تعیین بخشی به مسائل اجتماعی که در میان جمعیت دانشجویی بیشتر حایز اهمیت است، بسته به جوامع گوناگون متفاوت خواهد بود.

دانشجویان به‌عنوان قشری تحصیل کرده، به‌عنوان گروه مرجع و تأثیرگذار دیگر قشرهای هر جامعه قلمداد می‌شوند. باید توجه شود که نسبت جمعیت دانشجویی در کشور ایران در طول حدود ۹ دهه پیش (۱۳۰۴-۱۳۹۵) همواره روند صعودی داشته است، به‌گونه‌ای که بررسی روند تاریخی این آمار از سال ۱۳۰۴ تا سال ۱۳۷۷ نرخ رشد متوسط برابر با ۱۲/۳ درصد را نشان می‌دهد؛ سهم دانشجویان در نظام آموزشی کشور از ۳٪ در سال تحصیلی ۵-۱۳۰۴ به ۶/۹ درصد در سال تحصیلی ۷۸-۱۳۷۷ افزایش یافته است (Nafisi, 2001). نسبت جمعیت دانشجویی کل کشور به جمعیت کل از ۵۰۰ دانشجو در سال ۱۳۶۹ به حدود ۶۰۰۰ دانشجو در سال ۱۳۹۰ افزایش یافته است.

سرشماری‌های سال‌های ۱۳۸۵ و ۱۳۹۰ نشان می‌دهند که ۹۸٪ جوانان شهری و ۹۴٪ جوانان روستایی باسواد هستند؛ جالب است که در سرشماری سال ۱۳۹۰ از سهم جوانان در دوره‌های تحصیلی پیش از دانشگاه در مجموع ۸ درصد کاسته شده، در حالی که به سهم جمعیت جوان دارای تحصیلات عالی ۹ درصد افزوده شده است. از سوی دیگر، تسهیل دسترسی عموم به آموزش رایگان و دسترسی به آموزش‌های تکمیلی موجب شده است تا جمعیت جوان دانشجویی این دو سرشماری بیش از ۷۶۰ هزار نفر (برابر با ۳۸٪) افزایش داشته باشد (Fallah Mohsenkhani & Javadi, 2014, p. 250). به همین نسبت پذیرش تعداد زیاد دانشجویان در مؤسسات و دانشگاه‌ها لزوم توجه به آنها و برنامه‌ریزی خاص را پررنگ‌تر می‌کند. این در حالی است که مجموع اعتبارات وزارت علوم، تحقیقات و فناوری و زیرمجموعه‌هایش چشمگیر بوده است (Management and Planning Organization, 2015). به همین دلیل، ضرورت دارد با انجام دادن تحقیقات در حوزه‌های گوناگون از جمله مسائل فرهنگی و اجتماعی دانشجویان-که مقامات و مسئولان عالی‌رتبه کشور بر آنها تأکید دارند- به روند برنامه‌ریزی‌های آتی دقت بخشید. بنابراین، از آنجا که موضوع این پژوهش متناسب و همسو با کارویژه‌های وزارت علوم،

تحقیقات و فناوری، متمرکز بر دانشجویان و مسائل اجتماعی آنان بود، می‌توان از نتایج به‌دست آمده برای بازبینی و تدقیق سیاست‌های اتخاذ شده و آتی استفاده کرد.

در این پژوهش مهم‌ترین مسائل اجتماعی زندگی دانشجویی در کشور ایران با مرور نظام‌مند تحقیقات کلان انجام گرفته در حوزه مسائل اجتماعی دانشجویان ایرانی بازناسی شد. گفتنی است که در این پژوهش، اسناد کلان عمدتاً شامل پیامش‌های ملی بوده است؛ چرا که بررسی وضعیت سنجش متغیرها و کم و کیف مرتبط با مطالعات و پیامش‌های کلان مسائل اجتماعی دانشجویان به تحقیقات کلان که عمدتاً نقش محوری‌تری در سیاست‌گذاری‌های مسئولان ذی‌ربط دارند، کمک خواهد کرد. از سوی دیگر، در عموم موارد در مطالعات مرور نظام‌مند به طرح‌های پژوهشی و پیامش‌های کلان، به‌رغم اهمیت و حساسیت بیشتر آنها، کم توجهی شده و عموماً اسناد بررسی شده مقالات و پایان‌نامه‌ها بوده است. در رویکرد چندبعدی به‌دست آمده که در ادامه توضیح داده شده است، وارد کردن معیار وضعیت سنجشی در گزینش متغیرهای حایز اهمیت نقش محوری داشت و در این پژوهش با بررسی این بعد از تحقیقات کلان هدف پاسخگویی به مسیر آینده پژوهش‌های ملی و کلان بود.

در این پژوهش تلاش شد تا با ارائه رویکردی، تا حد ممکن، جامع مهم‌ترین مسائل اجتماعی دانشجویان در دانشگاه‌های زیر نظر وزارت علوم، تحقیقات و فناوری شناسایی و بررسی شود. بدیهی است مرور گسترده آنها بر مطالعات کلان پیشین (مطالعاتی که در دسترس قرار داده شدند)^۳، به‌منظور تدقیق مسئله پژوهش و جلوگیری از اتلاف هزینه‌های مالی و هزینه‌های مرتبط با سیاست‌گذاری، دلا‌تهای عملی‌گریزناپذیری را در بر داشته است، چرا که اساساً این نوع بررسی در جهت اهداف مرتبط با دانشگاه پژوهی انجام می‌شود و یکی از مؤلفه‌های مهم دانشگاه پژوهی - به معنای افزایش دقت در سیاست‌گذاری‌های آموزش عالی - نیز توجه به دانشجویان دانشگاه‌هاست (Amin Bidokhti, Nemati & Zarea, 2012).

شایان ذکر است که در این خصوص، مصرانه از کلمه "بازشناسی" به جای "شناسایی" استفاده شده است، زیرا در پژوهش‌های صورت گرفته در ایران مسائل اجتماعی مهم در رویکردهای گوناگون بررسی شده است؛ اگر چه تعداد این پژوهش‌ها بسیار اندک است، با بررسی تمام آنها این نتیجه به‌دست آمد که در هرکدام از آنها مسائل اجتماعی شناسایی شده است. در این پژوهش تلاش شد تا تمام مسائل شناسایی شده در پژوهش‌های موجود در نظرگاهی "ترکیبی و چند رویکردی" به‌طور مفصل بررسی و به "گزینش" مسائل اجتماعی مهم‌تری اقدام شود که از یک سو وجه کاربردی و ضروری برای مطالعات آتی داشته باشند و از سوی دیگر، در قالب رویکردی چندبعدی از گزینش این مسائل اجتماعی در میان انبوهی از مسائل دیگر دفاع شود.

۳. محدودیت‌های مرتبط برای دسترسی به اسناد موجود توضیح داده شده‌اند.

مبانی نظری و پیشینه

در این بخش ابتدا به اختصار درباره مسائل اجتماعی توضیح داده و سپس، رویکردهای برساختگرایی، عینی و ترکیبی بحث و بررسی و در نهایت، در قالب وضعیت سنجشی و در ترکیب با رویکردهای پیشگفته، بازشناسی‌های صورت گرفته ارائه شده است.

اگرچه درباره معادل‌سازی برای عبارت "social problems" به معنای "پدیده‌های منفی در جامعه که فاصله میان وضعیت فعلی با وضعیت ایده آل عموم مردم" را نشان می‌دهد اختلاف نظر وجود داشته و از معادلهایی چون "مشکل" و "آسیب" استفاده شده است، با گذار از سیطره علوم پزشکی و غلبه رویکردهای اجتماعی در تبیین پدیده‌های ناخوشایند در جامعه، امروزه عبارت "مسئله یا مسائل اجتماعی" رواج بیشتری دارد و در این پژوهش نیز از آن استفاده شده است (Rafiei, 2001, pp. 5-6).

اساساً اتفاق نظری میان صاحب‌نظران درباره تعریف این مفهوم وجود ندارد. رومیر (Rwomire, 2001) دلایل این نبود وفاق را چنین برمی‌شمارد: ۱. مسائل اجتماعی شامل پدیده‌هایی هستند که در تعریف آنها اختلاف نظر وجود دارد و تنوعی از پدیده‌ها با عنوان مسائل اجتماعی را شامل می‌شوند؛ ۲. رفتارها و شرایطی که مسئله اجتماعی در نظر گرفته می‌شوند، به شدت تحت تأثیر قضاوت‌های ارزشی، نسبت‌های فرهنگی و درگیری‌های سیاسی هستند؛ ۳. مسائل اجتماعی از مکانی به مکان دیگر و از زمانی به زمان دیگر متغیرند. از سوی دیگر، جوامع مختلف به‌طور متفاوت از مسائل اجتماعی تأثیر می‌پذیرند. مسائل اجتماعی از نظر دامنه شمول، عام‌ترین سطح مشکلات مبرمی هستند که در جامعه وجود دارند؛ بدین معنا که پس از جرم، انحراف و ناپه‌نجاری، مسئله اجتماعی چهارمین و عام‌ترین سطح مشکلات جدی پیش روی یک جامعه است. بر این اساس، در تعیین شمول مسائل اجتماعی در این پژوهش لزوماً به جرایم (سرقت، رفتارهای نامشروع و...) توجه نشده، بلکه سطحی عام‌تر از مسائل موجود در زندگی دانشجویی بررسی شده است که دربرگیرنده هر چهار سطح پیشگفته هستند. در عام‌ترین سطح، مسئله اجتماعی صرفاً آسیبی است که شیوع گسترده و پیامدهای قابل اعتنا دارد، مانند بی‌اعتمادی تعمیم یافته، نارضایتی از زندگی، مهاجرت نخبگان و غیره؛ اما در سطوح پایین‌تر مانند انحراف اجتماعی (مصرف سیگار، داشتن روابط نامتعارف عاطفی و غیره) و جرم (سرقت، تقلب و غیره)، مسئله اجتماعی تعریف مشخص‌تری دارد. اگرچه باید گفته شود که در تعیین مرز بین این سطوح نیز اتفاق نظر کاملی میان صاحب‌نظران وجود ندارد (Soukhtanloo & Nazari, 2015).

رومیر با بررسی تعاریف صاحب‌نظران مختلف از مسائل اجتماعی پنج جزء را ذکر می‌کند که تقریباً بسیاری از پژوهشگران حوزه مسائل اجتماعی آن را پذیرفته‌اند: ۱. وجود داشتن وضعیت یا موقعیتی نامطلوب؛ ۲. تعداد زیادی از اعضای جامعه آن را درک کرده‌اند؛ ۳. تعداد زیادی از اعضای جامعه آن را مضر دیده‌اند؛ ۴. نیازمند کنش جمعی است؛ ۵. ضرورت برای اصلاح وجود دارد.

از سوی دیگر، مسائل اجتماعی اموری ثابت نیستند، بلکه پیوسته در حال تحول‌اند؛ آنچه در یک زمان مشکل اجتماعی تلقی می‌شود، ممکن است در زمان دیگر مشکل اجتماعی نباشد. در واقع، مسائل اجتماعی وابسته به هنجارها و ارزشهای زمان خود هستند که با تغییر آنها دچار تغییر می‌شوند (Rafiei, Madani Ghah Farokhi & Vameghi, 2009). مسئله اجتماعی از زمانی اهمیت پیدا کرد که نگاه توجیه‌گرایانه به مشکلات کنار رفت و انسان به حل مسئله توجه کرد، چرا که مشکلات پیرامون به مسائل اجتماعی تبدیل شدند (Moedfar, 2010). این در حالی است که یکی از اهداف آسیب‌شناسی اجتماعی عبارت از پیشگیری و کاهش آسیبهای اجتماعی به‌منظور بهسازی محیط زندگی جمعی و خانوادگی است (Sotudeh, 2001). به همین دلیل، اگرچه واکاوی مسائل اجتماعی دارای ارجحیت خود هدفی به‌غایت گسترده است، برای پیشگیری و کاهش مهم‌ترین مسائل موجود امری لازم و ضروری است. با این حال، مسائل اجتماعی می‌توانند به شیوه‌های گوناگونی فهم شوند.

الف. مسائل اجتماعی در رویکرد برساختگرایی: اگرچه رویکردهای بسیاری درباره مسائل اجتماعی وجود دارند، دو رویکرد برساختگرایی اجتماعی^۴ و عینی‌گرایی برای نظم‌بخشی و بحث درباره گزینش متغیرها و مسائل انتخابی انتخاب شده‌اند.

از دهه هشتاد میلادی رویکرد جدیدی به مسئله اجتماعی با عنوان دیدگاه سازه‌گرایی اجتماعی یا همان برساختگرایی اجتماعی مطرح شد و به این امر اشاره دارد که مسئله اجتماعی مستقل از ذهن انسانها عینیت ندارد، بلکه از سوی آنها ساخته می‌شود (Abdollahi, 2001; Frawley, 2015; Moedfar, 2010). این موضوع در نشست امکان یا امتناع مسائل اجتماعی در ایران و نشست مفهوم جرم و آسیب‌شناسی آن از دیدگاه نخبگان، مردم و حکومت در سال ۱۳۸۵ در انجمن جامعه‌شناسی ایران بررسی و تحلیل شده است.^۵

با وجود اهمیت مسائل اجتماعی، در این زمینه کار چندانی صورت نگرفته و این بدان دلیل است که درباره معضلات اجتماعی فقط به بخشهای شناخته شده قدیمی پرداخته شده است و از آنجا که هر روز مشکلات تازه‌تری به آنها اضافه شده‌اند، بخشی از بساخت مسائل اجتماعی را گروههای مرجع (اعم از قدرتمندان، ثروتمندان، سیاستمداران، دانشمندان و غیره) شکل داده‌اند.

زمانی که افراد در جامعه به تهدیدآمیز بودن موضوعی برای کیفیت زندگی و ارزشهای مورد احترام خود معتقد باشند و از سوی دیگر، آنها به انجام دادن اقداماتی به‌منظور حل و فصل آن مایل و راغب باشند، مسائل موجود را به‌عنوان مسئله اجتماعی که قابل درمان است، شناخته‌اند (Kornblum & Julian, 2012, p. 5). در این رویکرد گروههای مرجع گوناگون همچون نویسندگان، روزنامه‌نگاران، استادان دانشگاه، دانشمندان و دیگر لابی‌کنندگانی که به افکار عمومی شکل می‌دهند، فعالانه در زمینه

4. Social Constructionism

۵. انجمن جامعه‌شناسی ایران (<http://www.isa.org.ir>)

6. Opinion Makers

اولویت‌دهی به مسائل مهم و کنار گذاشتن مسائل اجتماعی بی‌اهمیت فعالیت می‌کنند. در این تلاشها و فعالیتها، نحوه تفکر آحاد جامعه درباره مسائل گوناگون برساخته^۷ و شکل داده می‌شود (Griswold, 2004). از این رو، برای تشخیص مسائل اجتماعی و ساخت و اولویت‌بندی آنها مراجعه به افکار عمومی یکی از معیارهای اساسی است.

در این پژوهش گروه مرجع در تعریف مسئله اجتماعی متخصصان دانشگاهی و مسئولان اجرایی مرتبط بودند که ملاک تأثیرگذاری و اهمیت دیدگاه‌هایشان می‌تواند ناشی از تجربه یا تخصص علمی یا هر دو باشد. در ادامه براساس رویکرد برساخت‌گرایانه به پیشینه تجربی درباره دیدگاه‌های نخبگان و عامه مردم ایران و دانشجویان درخصوص مسائل اجتماعی کشور پرداخته شده است.

برساخت نخبگان و متخصصان: آنچه در بحث از برساخت متخصصان و نخبگان مد نظر است، برساخت مسئولان مرتبط با حوزه مسائل اجتماعی و نیز صاحب‌نظران و دانشمندان این حوزه است که در قالب بررسی‌های موجود به آنها توجه می‌شود. در پژوهش یوسفی و اکبری (Yousofi & Akbari, 2011) در سالهای ۸۵-۱۳۸۴، ۵۷ نفر از شبکه نخبگان ملی شامل متخصصان و مسئولان سطوح بالای کشور مسائل اقتصادی و رفاهی، انسجام و همبستگی و اجرای قانون را جزو مهم‌ترین مسائل اجتماعی کشور برشمردند. امیر احمدی برای اولویت‌بندی مسائل شایع در ده منطقه روستایی کشور و از میان ۲۴ مسئله اجتماعی که از متخصصان پرسیده شده بود، مهم‌ترین مسائل را عبارت از فقر، بیکاری، افزایش سن ازدواج دختران، ترک تحصیل و اعتیاد می‌داند (According to Rafiei et al., 2009).

معمودی (Motamedi, 2007) در پژوهشی با عنوان "اولویت‌بندی آسیبها و مسائل اجتماعی ایران" از طریق روش مصاحبه ساخت‌یافته به سنجش دیدگاه حدود ۱۰۰۰ متخصص در این حوزه پرداخت و نظرهای آنها را درباره ۲۸ اولویت سنجید؛ متخصصان با اولویت‌دهی به مسائل اقتصادی ده آسیب اجتماعی بسیار مهم جامعه ایرانی را عبارت از بیکاری، اعتیاد، فقر، طلاق، خانواده نابسامان، سرقت، رشوه‌خواری، فحشا، ناهنجاریهای آموزشی و دختران فراری می‌دانند.

رفیعی و همکاران (Rafiei et al., 2009) با استفاده از روش دلفی و مصاحبه با ۴۱ نفر از مدیران، کارشناسان و صاحب‌نظران درباره مشکلات اجتماعی بدین نتیجه رسیدند که از دیدگاه متخصصان، اعتیاد، بیکاری، خشونت، بی‌اعتمادی، فقر و فساد اقتصادی مسائل ارجح در جامعه ایران هستند. همچنین در پژوهش کمربگی و رشیدی (Kamarbeigi & Rashidi, 2016) با استفاده از روش کیو مسائل اجتماعی از دیدگاه متخصصان اولویت‌بندی شد: در سطح اقتصادی بیکاری، پایین بودن فرهنگ کار و تلاش و کاهش اخلاق کار، در سطح اجتماعی کاهش احساس مسئولیت اجتماعی، پارتی‌بازی و قانون‌گریزی، در سطح فرهنگی شیوه‌های نامناسب تبلیغ مذهبی، مدرک‌گرایی و پایین بودن میزان مطالعه از اولویتهای اول تا سوم هر حوزه بودند. در پژوهش خراطها (Kharatha, 2013) اهم مسائل

اجتماعی عبارت‌اند از جرایم مواد مخدری، مهاجرت نخبگان، بالا رفتن سن ازدواج، فاصله طبقاتی و قانون‌گریزی. محمدی (Mohammadi, 2006) مهم‌ترین مسائل اجتماعی ایران را از دید مسئولان و نخبگان بیکاری و فقر، اعتیاد، نابرابری، بی‌بندوباری و مهاجرت مغزها می‌داند.

برساخت عامه مردم: یوسفی و اکبری (Yousofi & Akbari, 2011) مهم‌ترین مسائل اجتماعی ایران از دیدگاه پاسخگویان سراسر کشور در سال ۷۶-۱۳۷۵ را عبارت از تورم، بیکاری، فقر و پارتی‌بازی و مشکلات بعدی شامل بی‌اعتمادی، ناامنی، بزهکاری و اعتیاد می‌دانند. آنها در پیمایش ملی دیگری در سال ۱۳۷۸ گرانی و تورم، بیکاری، پارتی‌بازی و اعتیاد و در سال ۱۳۸۰ عموم ایرانیان، بیکاری، گرانی، اعتیاد، پارتی‌بازی و سرقت را از مهم‌ترین مسائل اجتماعی مدنظر پاسخگویان دانسته‌اند. در طرح ملی انجام شده در مرکز ملی رصد اجتماعی شورای اجتماعی کشور (۱۳۹۴) ترجیحات عامه ایرانیان درباره مسائل اجتماعی پرس‌وجو شده است که در این بین، همچنان متغیرهای اقتصادی-اجتماعی بیکاری، فساد اقتصادی، فقر، اعتیاد و ازدواج در اولویت اول و بی‌حجابی، بی‌بندوباری، نبود عدالت اجتماعی و تضعیف بنیانهای خانواده در اولویت دوم بوده‌اند. در پژوهش خراطها (Kharatha, 2013) مردم ایران به ترتیب جرایم مواد مخدر، بحران اعتماد اجتماعی، قانون‌گریزی، فاصله طبقاتی و بالا رفتن سن ازدواج و مهاجرت نخبگان را جزو مسائل مهم کشور می‌دانند. همچنین محمدی (Mohammadi, 2006) در طرح شناسایی مسائل اجتماعی ایران مهم‌ترین مسائل را عبارت از مسائل اقتصادی و فقر و بیکاری، اعتیاد، طلاق، فساد و فحشا و مسائل جوانان می‌داند.

برساخت دانشجویان: بر اساس یافته‌های دو پیمایش ملی نگرشها و رفتار دانشجویان در سالهای ۱۳۸۲ و ۱۳۹۴، می‌توان به بحث درباره برساخت دانشجویان در خصوص مسائل مهم و مرجح پرداخت. در سال ۱۳۸۲ ملاحظه می‌شود که پنداشت دانشجویان کل کشور از مهم‌ترین مسائل زندگی دانشجویان نشان‌دهنده نگرانی بیشتر پاسخگویان درباره امنیت اقتصادی و جانی بوده است، به‌گونه‌ای که عمده دغدغه افراد به نگرانیهای اقتصادی و سپس امنیت جانی معطوف است. حدود ۶۲ درصد از پاسخگویان اعتقاد دارند حداقل یک سال طول می‌کشد تا بتوانند شغل مناسبی را بعد از اتمام تحصیل به‌دست آورند. همچنین کاهش در انگیزه و شور علمی از دیگر مسائل رایج در میان دانشجویان است.

مقایسه ارزیابی شیوع رفتارهای انحرافی در میان دانشجویان بین سالهای ۱۳۸۲ تا ۱۳۹۴ عموماً حاکی از بدتر شدن وضعیت این رفتارهاست؛ اگرچه این آمارها محرمانه هستند و امکان ذکر جزئیات آنها وجود ندارد، اشاره به روند افزایشی آنها حایز اهمیت است. در جامعه دانشجویی تقلب کردن در تکالیف و امتحانات با افزایشی اندک همچنان شیوع بالایی دارد، مصرف سیگار نیز شیوع بالایی دارد، انحرافات جنسی و اخلاقی شیوع متوسطی دارد و در نهایت، در زمینه ارزیابی روابط جنسی خارج از ازدواج و مواد مخدر با افزایش نسبی و در مصرف مشروبات الکلی نیز افزایش شدیدی وجود دارد.

بنابراین، در رویکرد برساختی و با توجه به مطالعات موجود درباره دانشجویان ملاحظه می‌شود که در سنجش ارزشهای مادی و غیرمادی در هر دو دوره ۱۳۸۲ و ۱۳۹۴، عمده دانشجویان اولویت را به

ارزشهای مادی (اقتصادی و امنیتی) داده‌اند که در این بین، ارزشهای اقتصادی اهمیت به مراتب بیشتری داشته‌اند. در واقع، مسائل اقتصادی و انگیزه تحصیلی بخش بزرگی از دغدغه آنها را به خود معطوف داشته است؛ همچنین ارزیابی شیوع عموم رفتارهای پرخطر (تقلب، مصرف مشروبات الکلی، استعمال سیگار و مواد مخدر، دوستی و روابط جنسی با جنسیت مخالف، شرکت در پارتیهای مختلط و تماشای فیلمهای مستهجن) با کمیتهایی متفاوت، وضعیت نه چندان ایده‌آلی را در میان دانشجویان نمایان می‌سازد. همچنین در پل علمی-تخصصی درباره مسائل و آسیبهای اجتماعی برگزار شده در انجمن جامعه شناسی ایران در سال ۱۳۹۵، درباره مصرف الکل به‌عنوان مسئله‌ای اجتماعی بحث و تبادل نظر و از دیدگاه پیوند اجتماعی و تحلیل طبقاتی در تبیین این مسئله استفاده شد و اساساً این موضوع به‌عنوان یکی از مسائل حایز اولویت در جامعه ایرانی مطرح شد.^۸

ب. مسائل اجتماعی در رویکرد عینی: میلز در بحث درباره مسئله اجتماعی و شخصی، مسائل اجتماعی را از نظر عینی دارای شیوع میان جمعیت چشمگیری از افراد تعریف می‌کند (Mills, 2012, p. 24). در رویکرد کلاسیک مسئله اجتماعی امری عینی و بیرونی است. در واقع، یکی از انتقادات جدی به رویکرد برساختگرایی در این مهم است که هرچند رسانه‌ها، قدرتمندان، لابی‌گراها و سیاستمداران در تعریف مسئله اجتماعی و جایگاه آن تأثیر دارند، در پشت هر مسئله‌ای باید روند و وضعیت آماری واقعی وجود داشته باشد (Allan, 1999; Richardson & May, 1999). در واقع، این رویکرد متأثر از دیدگاه کارکردگرایی است که جامعه را همچون ارگانسیم گسترده‌ای در نظر می‌گیرد که اجزای آن به همدیگر وابسته‌اند (Kornblum & Julian, 2012, p. 7).

در این بخش در قالب آمارها و وضعیتهای ثبت شده به بررسی وضعیت مسائل اجتماعی به‌صورت مستقیم (بررسی پیمایشهای موجود درباره عموم مردم و دانشجویان) و غیرمستقیم (بررسی فراتحلیل‌های موجود) پرداخته شده است تا جمع‌بندی از وضعیت عینی مسائل اجتماعی به‌دست آید. در این پژوهش سطح همکاریها میان سازمانهای مرتبط بسیار متفاوت است و این موضوع بر دسترسی به اطلاعات مورد نیاز تأثیر گذاشته که در ادامه در مبحث روش‌شناسی پژوهش بدان اشاره شده است. در ادامه داده‌های عینی در پژوهشهای کلان در حوزه دانشجویی ارائه می‌شود.

مرور پژوهشها و پیمایشهای موجود: در زمینه تحلیل پیمایشهای موجود، بررسی پیمایشهای ملی نگرشها و رفتار دانشجویان در سالهای ۱۳۸۲ و ۱۳۹۴ در زمینه مسائل اجتماعی شایع در میان دانشجویان حایز اهمیت بسیاری در تعیین مسائل اجتماعی ارجح در این پژوهش بوده است. در خصوص ارتکاب جرایم خود گزارش شده دانشجویان، در سال ۱۳۸۲ فقط ۷/۵ درصد از دانشجویان و در سال ۱۳۹۴ همین حدود از آنها به دستگیر شدن توسط نیروهای امنیتی به‌دلیل ارتکاب جرم اشاره کرده‌اند؛ از این بین

در سال ۱۳۸۲، ۱۶ درصد به دلیل تخلفات رانندگی، ۱۳ درصد به دلیل دوستی با جنسیت مخالف و ۱۶ درصد به دلیل ظن به مصرف مواد مخدر، مشروبات الکلی و جرایم اخلاقی بازداشت شده بودند، اما در سال ۱۳۹۴ این آمارها به ترتیب ۳۶٪، ۱۵٪ و ۴٪ افزایش داشته است.

در طرح ملی سنجش سیمای زندگی دانشجویان در سال ۱۳۹۴ بیشتر حساسیتهای روانشناختی را در سنجش متغیرها لحاظ شده است. رفتارهای پر خطر مانند روابط جنسی و مواد مخدر نسبتاً کامل، اما وضعیت ناامیدی و متغیرهای مربوط به سلامت روان به طور سطحی سنجیده شده‌اند. در این طرح ملی در بحث درباره رفتارهای پر خطر (تجربه مصرف سیگار، قلیان، مواد مخدر، الکل و روانگردانها) هرچند آمارهای ارائه شده عموماً از ده درصد افزایش نداشته است، اما صرف همین آمار همراه با گرایشهای توأم با بی‌اعتمادی و گزارش نکردن موارد حساس، خود دلالت بر وجود این رفتارها در بخشی از جامعه دانشجویی کشور دارد. براساس این پیمایش، انحرافات جنسی، افکار خودکشی، پرخاشگری و تقلب شیوع زیادی دارند که نشان‌دهنده شایع بودن این مسائل در بخشی از جمعیت دانشجویی است.

همچنین براساس یافته‌های پژوهش شورای عالی جوانان در سال ۱۳۷۱، مهم‌ترین مشکلات جوانان عبارت بوده‌اند از: مشکلات اقتصادی، مشکلات تحصیلی، مشکل مسکن، مشکل اشتغال و کمبود امکانات تفریحی. از سوی دیگر، در پیمایش ملی سازمان ملی جوانان در سال ۱۳۸۰ با عنوان "وضعیت و نگرش جوانان ایران"، مسائل مرتبط با سلامت روان، خشونت و پرخاشگری و اعتیادپذیری از جمله مسائل مهم جوانان دانسته شده است.

مرور فراتحلیل‌ها: مرور فراتحلیل‌ها بخش تجربی دیگری در رویکرد عینی درباره مسائل اجتماعی فراهم می‌آورد. سوختانلو و نظری (۲۰۱۵, Soukhtanloo & Nazari) صرفاً درباره مسائل اجتماعی ایران از قبیل خشونت خانگی، فرار از خانه، کودک آزاری، اعتیاد، خشونت، سرقت و غیره بررسی کرده‌اند، بدون آنکه به اولویت و وضعیتهای آماری آنها اشاره کنند. با این حال، در این بخش آن دسته از فراتحلیل‌هایی مد نظر بودند که مسائل اجتماعی را بر اساس اسناد و آمارهای موجود بررسی و تحلیل کرده یا به نواقص و کم و کیف بررسیهای پیشین اشاره داشته‌اند.

فردوسی و آقاپور (Ferdowsi, 2012) با فراتحلیل ۱۶ سند علمی در حوزه مسائل اجتماعی دانشجویان ایرانی، اهم مسائل اجتماعی آنها را عبارت از مسائل مربوط به اوقات فراغت و اتلاف وقت در میان آنها، شادی و نشاط آنها، نگرش و رفتارهای آنان در خصوص سیگار و قلیان، مواد مخدر و مشروبات الکلی، رفتارهای جنسی (به‌ویژه به دلیل ضعف اطلاعات درباره عواقب آنها) و روابط با جنسیت مخالف، بحران نداشتن فعالیتهای مفید و علمی مرتبط با حوزه دانشجویی در فضای مجازی (و صرف میانگین بالایی از زمان در اینترنت)، نگرانی درباره آینده شغلی، امید به زندگی و احساس محرومیت می‌دانند.

میری آشتیانی در کتاب "مقدمه‌ای بر آسیب‌شناسی مسائل اجتماعی در ایران" نابرابری اجتماعی، مهاجرت نخبگان، اعتیاد و بحران هویت را از جمله مسائل بسیار مهم در کشور می‌داند (According to Nimroozi, 2008). همچنین بیش از یک دهه گذشته صدیق سروستانی (Sedigh

Sarvestani, 2010) بر اساس تحلیل چهل پروژه و پایان‌نامه، مسائل اجتماعی مهم را بزهکاری، جرایم جوانان و نوجوانان، اعتیاد، خودکشی، قتل، طلاق و مفاسد جنسی دانسته است.

ج. مسائل اجتماعی در رویکرد متعامد (ترکیبی): در بحث درباره ملاکهای نظری و تجربی تشخیص و اولویت‌بندی مسائل اجتماعی در جامعه ایران، تأکید بر تمایزات میان رویکرد عینی‌گرا و رهیافت برساختگرا، امکان ایجاد نوعی تقلیل‌گرایی را در بررسی مسائل اجتماعی ایجاد خواهد کرد (Yousofi & Akbari, 2011). اگرچه رویکرد برساختگرایی در تشخیص ماهیت سیال مسائل اجتماعی حایز اهمیت است، گفتنی است که ادراکات عموم به‌طور بالقوه می‌تواند به شدت تحت تأثیر منافع نخبگان، ثروتمندان و اصحاب رسانه‌ها باشد.

یوسفی و اکبری (Yousofi & Akbari, 2011, p. 220) بررسی اولویت مسائل اجتماعی را در بهترین حالت منطبق با الگوی متعامد و در بدترین شرایط منطبق با الگوی پیوستاری می‌دانند. در الگوی پیوستاری محقق بسته به رهیافت و رویکرد انتخابی ناچار به انتخاب یک وضعیت در برابر وضعیت دیگر خواهد بود، اما در الگوی متعامد وی با ترکیب رویکرد عینی و برساختی، با چهار انتخاب و وضعیت روبه‌رو خواهد شد.

روش پژوهش

در تبیین مسائل اجتماعی هر کدام از دیدگاهها بر عامل یا عوامل خاصی تأکید می‌ورزند. با این حال، می‌توان آنها را به دسته‌های عینی، علت‌کاوانه و اثباتی در برابر ذهنی یا برساختی، معناکاوانه و تفسیری تقسیم کرد که این نوع تقلیل‌گرایی‌ها عموماً در جامعه‌شناسی کلاسیک وجود داشته است.

با توجه به مطالعات اندک و موجود در زمینه رویکردهای تئوریک و پیشینه تجربی شناسایی مسائل اجتماعی حایز اولویت (Motamedi, 2007; Ferdowsi & Aghapour, 2012; Nimroozi, 2008; Kharatha, 2013; Rafiei et al., 2009; Soukhtanloo & Nazari, 2015; Sedigh Sarvestani, 2010)، با این حال، هر کدام به یکی از رویکردها توجه داشته و دچار نوعی تقلیل‌گرایی شده‌اند.

در این پژوهش با استفاده از رویکردی نوین و به‌صورت "نوآمان" که تا کنون در هیچ‌کدام از تحقیقات فارسی از آن استفاده نشده است، تلاش شد تا بر اساس رویکردهای برساختگرایی، عینی‌گرایی و در نهایت، الگوی متعامد (الگوی ترکیب عینی‌گرایی و برساختگرایی) مسائل اجتماعی ارجح بررسی شود و در حد توان و شرایط داده‌ها و تحلیل‌های موجود بر اساس رویکرد متعامد، به‌علاوه بحث درباره مسائل اجتماعی مغفول یا دچار فقر در سنجش، مسائل اجتماعی مرجح در زندگی دانشجویی گزینش شود.

پیش از ورود به توضیحات هر کدام از مؤلفه‌های رویکرد چندبعدی این پژوهش، باید اشاره شود که چه بسا مشکلات زیادی در میان جمعیت دانشجویی کشور وجود داشته باشد، اما نمی‌توان همه آنها را مسئله اجتماعی دانست، چرا که بین مسئله و مشکل تفاوت وجود دارد و اساساً وقت و بودجه کافی برای تعریف

هر مشکل به‌عنوان مسئله اجتماعی وجود ندارد. به همین دلیل، در مسائل اجتماعی باید از میان مشکلات متعدد با اتکا به معیارها و ضوابطی خاص غربالگری انجام شود. در این پژوهش براساس معیارهای یادشده و افزودن بعدی جدید به آنها با عنوان وضعیت سنجشی (سنجش یا عدم سنجش / فقر در سنجش یا عدم فقر در سنجش)، مسائل اجتماعی زندگی دانشجویی انتخاب شده‌اند.

در قسمت نهایی گزینش مسائل اجتماعی دارای اولویت و ارجح درباره جمعیت دانشجویی کشور، ابتدا مسائل اجتماعی مهم و مرتبط بررسی شدند که در تحقیقات پیشین کامل و جامع سنجیده نشده‌اند و در واقع، دچار فقر در سنجش بوده یا مغفول مانده و اصلاً سنجیده نشده‌اند. سپس، بر اساس مجموع فرایند طی شده به گزینش نهایی متغیرها (یا مسائل اجتماعی دارای اولویت در خصوص جمعیت دانشجویی) پرداخته شد. گفتنی است که به‌منظور کمک به بازشناسی مسائل مهم برای سنجش و تأکید بر آنها در مطالعات آتی، در این پژوهش به‌طور خودآگاهانه بر وجه سنجشی نیز تأکید شده است تا از این رهگذر، در مطالعات آتی و به‌ویژه مطالعات کلان تکرار مکررات صورت نگیرد و مسائل مهمی که به‌خوبی درباره جامعه دانشجویی کشور سنجیده نشده‌اند، در اولویت قرار نگیرند. شایان ذکر است که در این پژوهش برای دستیابی به اهداف پیشگفته، مطالعات کلان به‌معنای پژوهش‌های دانشجویی ملی که عموماً جزء اسناد بایگانی شده و محرمانه‌اند، انجام شده است.

در این پژوهش برای بررسی مهم‌ترین مسائل اجتماعی زندگی دانشجویی از مرور نظام‌مند^۹ استفاده شد. مرور نظام‌مند جست‌وجوی ساخت‌یافته‌ای است که بر اساس قوانین و ضوابط از پیش تعیین شده‌ای انجام می‌شود و پژوهش‌های صورت گرفته درباره موضوعی خاص را به‌صورت مفید و مختصر در اختیار می‌گذارد (Vameghi, Sajjadi, Rafiei & Rashidian, 2010; Sajjadi, Mohaghegh (2013), Kamal, Vameghi, Forozan, Rafiei & Nosratabadi, 2013). اسناد بررسی شده در این پژوهش شامل تمام اسناد دولتی و غیردولتی در دسترس بود.

مشخصات ۳۵ مطالعه کلان که در آنها مسائل اجتماعی بررسی شده‌اند، در جدول ۱ ارائه شده است. از شماره ۱ تا ۱۴ عناوین مطالعات درباره ساخت مسائل اجتماعی است، مانند پژوهش‌کننده مطالعات فرهنگی و اجتماعی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری و مرکز ملی رصد اجتماعی شورای اجتماعی کشور (Yousefi & Akbari, 2011; Rafiei et al., 2009; Motamedi, 2007; Kamarbeigi (2006), Mohammadi, 2014; Kharatha, 2016; Rashidi, 2016). از شماره ۱۵ تا ۱۷ عناوین فراتحلیل‌ها آورده شده است؛ (Ferdowsi & Aghapour, 2012; Miri Ashtiani, 2003, According to Nimrooz, 2008; Sedigh Sarvestani, 2010). عناوین پیمایش‌های ملی نیز از شماره ۱۸ تا ۳۵ آورده شده‌اند که شامل دفتر مشاوره و سلامت سازمان امور دانشجویان وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، دو مرکز پیشگفته در مطالعات برساختی، مرکز افکار سنجی دانشجویان ایران، شورای

فرهنگ عمومی کشور، سازمان تبلیغات اسلامی، سازمان ملی جوانان، مرکز مطالعات کودکان، نوجوانان و جوانان و دفتر طرح‌های ملی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی است.

مطالعات برساختی طی سالهای ۱۳۷۵ تا ۱۳۹۴ انجام شده‌اند. سه فراتحلیل نیز در سالهای ۱۳۷۹، ۱۳۸۲ و ۱۳۹۱ صورت گرفته است. گستره زمانی پیمایشهای کلان ملی نیز از سال ۱۳۸۰ تا ۱۳۹۴ است. در زمینه برساخت از مسائل اجتماعی نیز بجز مطالعه شماره ۳ که در سطح استان ایلام بوده، بقیه ۱۳ مطالعه در سطح ملی درباره برساخت از دید نخبگان و عامه مردم بوده است.

جدول ۱- مشخصات مطالعات بررسی شده

عنوان	سال	حجم نمونه	عنوان	سال	حجم نمونه
سنجش سرمایه اجتماعی کشور	۱۳۹۴	۱۴۳۸۷	نگرشها و رفتار دانشجویان	۱۳۹۴	۱۲۸۶
نگرشها و رفتار دانشجویان	۱۳۹۴	۱۵۰۰	وضعیت مسائل و آسیبهای اجتماعی کل کشور	۱۳۹۴	نامشخص
مسئله شناسی و اولویت‌بندی آسیبها و مسائل فرهنگی	۱۳۹۴	۴۰	سنجش سرمایه اجتماعی کشور	۱۳۹۴	۱۴۳۸۷
بررسی مقایسه‌ای مسائل اجتماعی کشورهای ایران و تاجیکستان	۱۳۹۳	۹۸	پیمایش ملی کیفیت زندگی مردم ایران	۱۳۹۳	۱۰۵۰۰
بررسی مقایسه‌ای مسائل اجتماعی کشورهای ایران و تاجیکستان	۱۳۹۳	۹۸	بررسی و سنجش شاخصهای فرهنگ عمومی کشور	۱۳۹۱	نامشخص
اولویت بندی آسیبها و مسائل اجتماعی در ایران	۱۳۸۶	۱۰۰۰	پوشش و حجاب زنان ایران (موج اول)	۱۳۹۰	نامشخص
تأملی جامعه شناختی در تشخیص و تعیین اولویت مسائل اجتماعی ایران	۱۳۸۴-۵	۵۷	نظر جوانان درباره رفتارهای پرخطر و شیوع آن	۱۳۸۷	۳۰۵۰
شناسایی و اولویت‌بندی آسیبهای اجتماعی شایع در مناطق روستایی	۱۳۸۴	نامشخص	بررسی میزان شیوع، علل و عوامل انواع خشونت در میان جوانان	۱۳۸۷	۴۵۰۰
نگرشها و رفتار دانشجویان	۱۳۸۲	۱۵۰۰	نظر جوانان درباره برنامه‌های اوقات فراغت	۱۳۸۷	۳۰۰۰
تأملی جامعه شناختی در تشخیص و تعیین اولویت مسائل اجتماعی ایران	۱۳۸۰	۱۶۸۲۴	پیمایش ملی ارزشها و نگرشهای جوانان ایران (دختران و زنان جوان)	۱۳۸۶	۴۵۰۰
پنداشت نخبگان و مسئولان	۱۳۸۰	نامشخص	سنجش سرمایه اجتماعی جوانان در ایران	۱۳۸۶	۴۵۰۰
پنداشت عامه مردم	۱۳۸۰	نامشخص	پیمایش ملی ارزشها و نگرشهای جوانان ایران	۱۳۸۴	۱۵۶۵۰
تأملی جامعه شناختی در تشخیص و تعیین اولویت مسائل اجتماعی ایران	۱۳۷۸	۱۵۷۸۲	ارزشها و نگرشهای زنان و دختران جوان	۱۳۸۴	۱۵۶۵۰
همان	۶-۱۳۷۵	۴۰۰۲	وضعیت و نگرش و مسائل جوانان ۱۴ تا ۳۹ ساله سراسر ایران	۱۳۸۲	۷۵۴۰۱
آسیبهای اجتماعی و فرهنگی دانشجویان دانشگاهها	۱۳۹۱	۱۶	ارزشها و نگرشهای ایرانیان (موج اول)	۱۳۸۱	۱۶۸۲۴
مقدمه‌ای بر آسیب شناسی مسائل اجتماعی در ایران	۱۳۸۲	نامشخص	ارزشها و نگرشهای ایرانیان (موج دوم)	۱۳۸۱	نامشخص
فراتحلیل مطالعات انجام شده در حوزه آسیب شناسی اجتماعی در ایران	۱۳۷۹	۴۰	رفتارهای فرهنگی ایرانیان	۱۳۸۱	۶۵۴۴۰
سنجش سیمای زندگی دانشجویان	۱۳۹۴	۳۶۷۵۰	وضعیت و نگرش جوانان ایران (جوانان و دانشجویان)	۱۳۸۰	۳۴۵۲۱ و ۴۰۰۹

همان‌طور که اشاره شد، در کمّ و کیف دسترسی به این اسناد، به‌ویژه در مرحله بازشناسی مسائل اجتماعی مهم، محدودیتهایی وجود داشته است. در میان سازمانهای فعال در حوزه جوانان و مسائل اجتماعی، مرکز پژوهشهای مجلس، اسپا، دفتر امور آسیبهای اجتماعی وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات اجتماعی و معاونت فرهنگی و دانشجویی وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی به‌دلیل محرمانه بودن اطلاعات یا تمایل نداشتن به مشارکت، طرحهای انجام شده در این زمینه را در اختیار قرار ندادند و برخی حتی اجازه دسترسی پژوهشگر به فهرست عناوین و سوالات طرحهای انجام شده را نیز ندادند. دفتر پیشگیری از آسیبهای اجتماعی بهزیستی کشور طرحهای مرتبطی در این زمینه نداشت.

نحوه امتیازدهی در هر رویکرد بدین صورت بود که در نحوه امتیازدهی در مطالعات برساختی از آنجایی که در رویکرد عینی و در وضعیت سنجشی امتیازدهی صرفاً به‌صورت اسمی (صفر به معنای نبود اشاره به مسئله/ یک به معنای اشاره به مسئله) امکان‌پذیر بود، مبنای امتیازدهی به مسائل اجتماعی در رویکرد برساختی نیز به همین قیاس انجام شد. اولویتهای مسائل اجتماعی در رویکرد برساختی در قالب سه طبقه اسمی (دارای بالاترین اولویت، دارای اولویت متوسط و دارای کمترین اولویت) در هر جدول طبقه‌بندی شدند. طبیعی است که این فرایند تا حدی به معنای تقلیل سطح سنجش و نیز محتوای داده‌هاست، منتها به‌دلیل فراهم‌سازی امکان مقایسه و تجمیع اولویتهای در هر سه مقوله رویکرد چندبعدی (رویکرد برساختی، رویکرد عینی و وضعیت سنجش) امری گریزناپذیر بود.

در خصوص مؤلفه‌های رویکرد عینی (فراتحلیل‌ها/ پیمایشها) اولویت‌دهی مسائل اجتماعی به همان صورت (اسمی) انجام شد. در خصوص وضعیت سنجش مسائل اجتماعی، در حد اطلاعات به‌دست آمده، به مسائلی که به‌خوبی سنجیده شده‌اند کد صفر به معنای نیاز نبودن به سنجش مجدد (و در واقع نیاز نبودن به اشاره به آن به‌عنوان یک مسئله اولویت‌دار)، به مسائلی که سنجیده نشده‌اند کد ۱ به معنای نیاز به سنجش در این طرح ملی و در نهایت، به مسائلی که دچار فقر در سنجش بوده یا به‌خوبی سنجیده نشده‌اند کد ۱ به معنای ضرورت سنجش کامل‌تر در این طرح ملی داده شد. ملاک تصمیم‌گیری درباره کمّ و کیف سنجشهای صورت گرفته استفاده از تعاریف مفهومی هر متغیر و شناسایی ابعاد آن و نیز مراجعه به سنجش‌های موجود هر متغیر در تحقیقات دیگر بود.

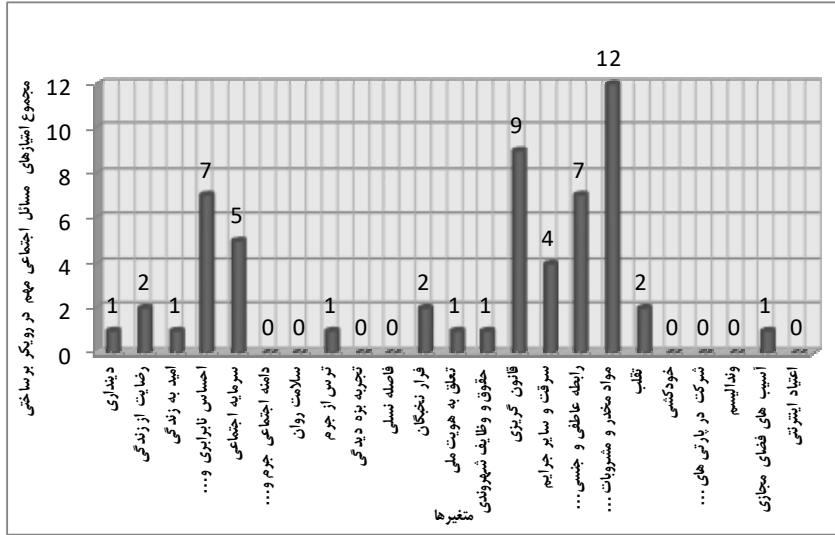
در مجموع، در ادامه تمام متغیرها و اطلاعات هر رویکرد در قالب نمودارهایی ارائه شده است. همچنین درباره تحلیل وضعیت سنجشی مسائل (سنجش یا نبود سنجش/ فقر سنجش یا نبود آن) و تحلیل داده‌های برساختی، فراتحلیل‌ها و اطلاعات آماری پیمایشها در ادامه بحث شده است. مجموع این فرایندها "رویکرد چندبعدی" پژوهشگر در تعیین اولویت مسائل اجتماعی درباره جمعیت دانشجویی کشور را تعیین کرده است.

یافته‌ها

در این بخش ابتدا یافته‌های بررسی مطالعات پیشین به تفکیک هر سه دسته آورده و سپس، متغیرهای دارای اولویت به‌منظور بررسی مجدد تشریح شده است. براساس الگوی تعامدی و با مرور اطلاعات موجود در رهیافت برساختی و عینی می‌شود که مسائل اقتصادی همواره جزو مهم‌ترین مسائل اجتماعی ایرانیان و به‌ویژه دانشجویان است، موضوعی که با واقعیات عینی جامعه و نابسامانی در شاخصهای اقتصادی مرتبط است. این امر لزوم انتخاب متغیرهای مرتبط با شرایط اقتصادی (همچون امید به آینده در بحث اشتغال و درآمد و پیامدهای نابسامانیهای اقتصادی همچون احساس بی‌عدالتی و تبعیض، احساس ناکامی و محرومیت نسبی) را در زمره مهم‌ترین مسائل اجتماعی دو چندان و دارای اولویت اول می‌سازد، چرا که پیامد دورنمای وضعیت اقتصادی نابسامان در شرایط فعلی قطعاً بر ابعاد مهمی از زندگی دانشجویان همچون رضایت آنها از زندگی تأثیرات مخربی بر جای می‌گذارد که در زنجیره‌های متوالی به دیگر مسائل بفرنج اجتماعی منجر خواهد شد.

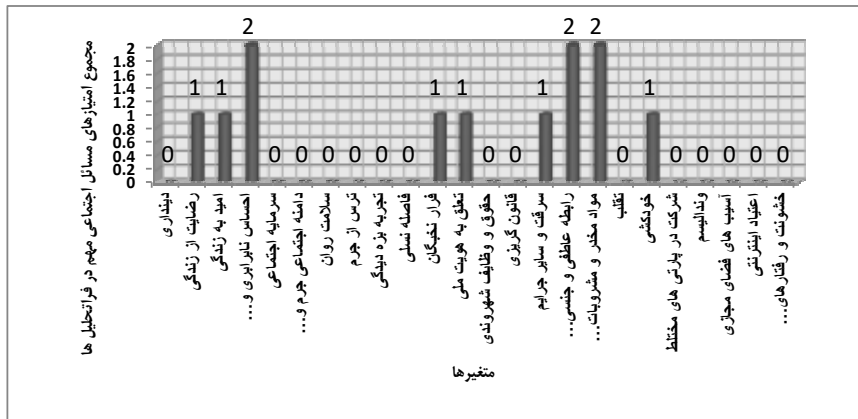
شایان ذکر است که این وضعیت در خصوص جمعیت دانشگاهی در قالب نگرانی از آینده شغلی، نگرانی از منزلت شغلی آینده، نگرانی از تناسب وضعیت تحصیلی و شغلی آتی و مواردی از این دست بروز خواهد یافت. کشاورز حداد و حبیبی (Keshavarz Hadad & Habibi, 2014) درباره بحران فزاینده تحصیلات بیش از حد بررسی و اثبات کردند که نرخ بیکاری و نیز کم‌کاری در میان دانش‌آموختگان دانشگاهی بسیار بالاست. آنها در یک بازه زمانی ۱۲ ساله تا سال ۲۰۱۲ نشان دادند که به مرور جذب دانش‌آموختگان دانشگاهی به مشاغل به داشتن مهارت اندک و دیپلم افزایش یافته است. این مشکل می‌تواند عامل مؤثر و تشدید کننده‌ای در احساس بی‌عدالتی، ناکامی و محرومیت نسبی در بین دانشجویان و دانش‌آموختگان مؤسسات آموزش عالی باشد. در ادامه به امتیازهای به‌دست آمده از هر رویکرد اشاره شده است.

الف. رویکرد برساختی: در نمودار ۱ میزان فراوانی مسائل اجتماعی که از نظر نخبگان، مسئولان، عامه مردم و دانشجویان مهم بوده و نیازمند بررسیهای بیشتر است، با امتیاز بیشتری نشان داده شده‌اند. برای نمونه، مصرف سیگار، مشروبات الکلی و مواد مخدر در ۱۲ مطالعه از ۱۴ مطالعه مهم دانسته شده و نیازمند تجزیه، تحلیل و علت‌یابی است. در مرتبه دوم در حدود دو سوم از مطالعات بر اهمیت مسئله قانون‌گریزی در کشور تأکید شده است. مسائلی چون رابطه عاطفی و جنسی ناسالم و احساس نابرابری و محرومیت نسبی نیز در مرتبه سوم مدنظر عامه مردم و نخبگان و مسئولان بوده‌اند. در خصوص محورهای امید به زندگی، رضایت از زندگی و نابرابری اجتماعی با توجه به نگرانی اقتصادی دانشجویان و قشرهای گوناگون مردم ایران در رویکرد برساختی اشاراتی صورت گرفت (Yousofi & Akbari, 2011).

نمودار ۱- مجموع امتیازهای مسائل اجتماعی مهم در رویکرد برساختی

ب. فراتحلیل‌ها: در نمودار ۲ نتایج بررسی سه فراتحلیل درباره مسائل اجتماعی ارائه شده است. بررسی‌های محقق نشان‌دهنده فقر در سنجش یا مغفول واقع شدن احساس نابرابری و محرومیت نسبی، رابطه عاطفی و جنسی ناسالم و مصرف سیگار و ... در دو سوم از فراتحلیل‌ها بوده است. بقیه مسائل با امتیاز یک از سه اولویت‌های دوم هستند.

نمودار ۲- مجموع امتیازهای مسائل اجتماعی مهم در فراتحلیل‌ها

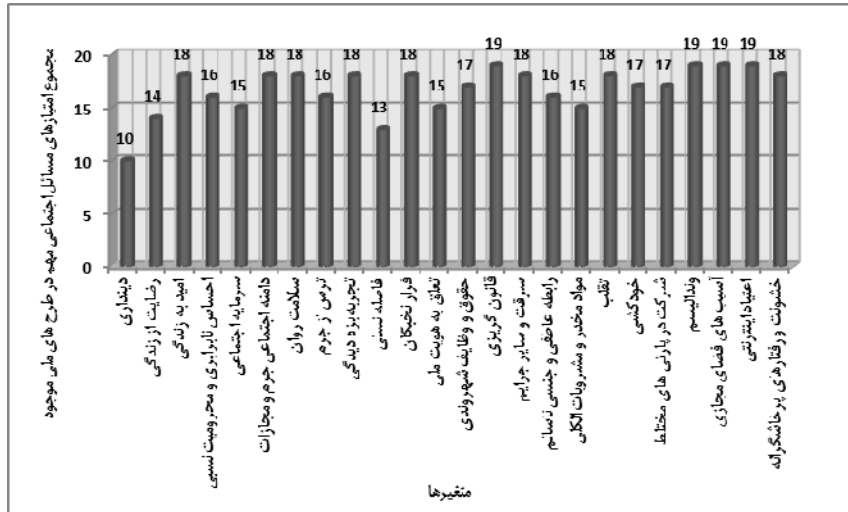
ج. مرور پژوهشها و پیمایشهای موجود: در نمودار ۳ نتایج بررسی ۱۹ پژوهش نشان داده شده است. در میان طرحهای ملی، در ۱۸ طرح مقوله مهاجرت نخبگان به‌طور حداقلی سنجیده شده یا اصلاً سنجیده نشده است. برای مثال، در طرح مهمی چون سنجش سیمای زندگی دانشجویان در سال ۱۳۹۴ به مسئله مهم مهاجرت نخبگان اشاره‌ای نشده است، در حالی که بررسی کم و کیف تمایل و برنامه دانشجویانی که قصد ادامه تحصیل در ایران را ندارند، موضوعی بسیار مهم در میان جمعیت دانشجویی کشور است. در پیمایش ملی نگرشها و رفتار دانشجویان در سال ۱۳۹۴ نیز به این مهم کم توجهی شده و گردآوری بیشترین میزان داده در محورهای بسیار متعدد، به عمق بسیار کم در سنجش این متغیر انجامیده است. وضعیت رفتارهای پرخطر در برخی از متغیرها بهتر سنجیده شده و در برخی دیگر اصلاً سنجیده نشده یا به‌طور کامل سنجش نشده است. برای مثال، به مسائلی همچون خشونت و پرخاشگری، اعتیاد اینترنتی، آسیبهای فضای مجازی و وندالیسم در مطالعات موجود توجه نشده است. برای نمونه، در یکی از آمارهای اخیر مربوط به استفاده از اینترنت بنا به پژوهش ملی شورای فرهنگ عمومی کشور در سال ۱۳۹۱، ۷۲ درصد از افراد دارای تحصیلات عالی از اینترنت استفاده می‌کنند و این موضوع مشخصاً نشان‌دهنده افزایش ضریب استفاده از اینترنت در میان دانشجویان و تحصیل‌کردگان دانشگاهی است. فقط حدود ۴۱/۲ درصد از دانشجویان و افراد با تحصیلات عالی از اینترنت در زمینه فعالیتهای پژوهشی، علمی و آموزشی استفاده می‌کردند، حال آنکه حدود ۱۰ درصد از آنها از اینترنت برای چت کردن و ارتباطات مجازی، حدود پنج درصد برای بازی و سرگرمی و حدود ۱۳ درصد برای تماشای فیلم استفاده می‌کردند. این موارد لزوم توجه به آسیبهای نوظهور مرتبط با فضای مجازی و لزوم ارتقای سواد رسانه‌ای و تلاشهای علمی را دو چندان می‌سازد.

در خصوص متغیر قانون‌گریزی نیز تمام طرحهای ملی که در این پژوهش در اختیار پژوهشگر قرار گرفت، با فقر در سنجش یا نبود سنجش این متغیر روبه‌رو بوده‌اند. برای مثال، در طرح ملی نگرشها و رفتار دانشجویان در سال ۱۳۹۴ فقط با دو سؤال به سنجش قانون‌گرایی دانشجویان پرداخته شده است. در طرح ملی سنجش سیمای زندگی دانشجویان در سال ۱۳۹۴ هیچ اشاره‌ای به این مهم نشده است. در بسیاری از طرحهای دیگر نیز سنجیدن این متغیر به‌خودی‌خود مد نظر نبوده است، چرا که عموماً به پنداشتها از وضعیت ارزشهای اخلاقی در میان مردم توجه شده است. طبیعی است که این سنجها به معنای سنجیدن بسیار سطحی و کم عمق این متغیر است.

سنجش "اخلاق شهروندی" در ۱۷ مورد از طرحهای مرور شده وجود نداشته یا به‌صورت محدود مطالعه شده است که نیازمند بررسیهای بیشتر در نمونه‌های ملی به‌ویژه در بین قشر دانشجویان است. در واقع، از دانشجویان به‌عنوان قشر تحصیل‌کرده جامعه توقع آگاهی داشتن از حقوق شهروندی و عمل به آنها وجود دارد. بدیهی است چنان‌که نگرشها و رفتارهای دانشجویان درباره این امر مهم اندک باشد، باید

انتظار رفتارهای انحرافی و قانون‌گریزیهای بیشتری را از آنها داشته باشیم. از این رو، اخلاق شهروندی یکی از متغیرهای تأثیرگذار در میان دانشجویان و نیازمند بررسیهای به مراتب بیشتر است.

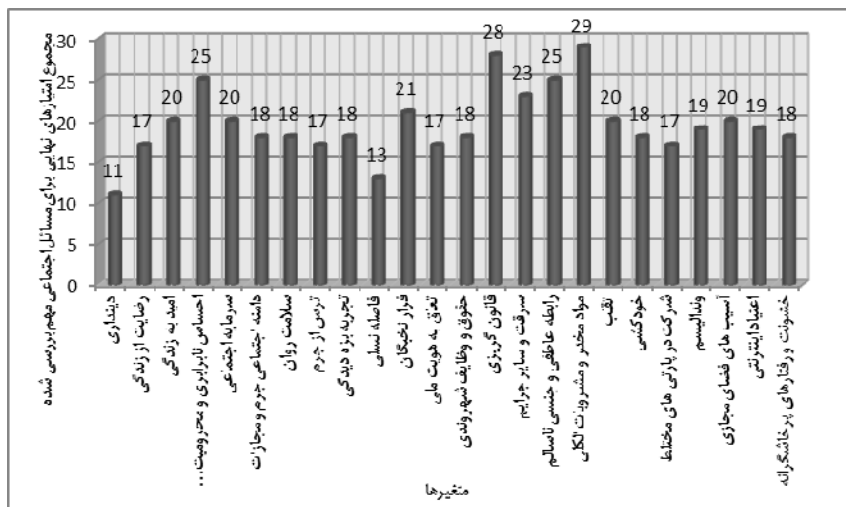

نمودار ۳- مجموع امتیازهای مسائل اجتماعی مهم در طرح‌های ملی موجود

د. مسائل اجتماعی مرجح درباره جمعیت دانشجویی کشور: برخی از طرح‌های ملی که در قالب رویکرد عینی و همچنین در قالب وضعیت سنجشی آنها بررسی شده‌اند، حیطه‌های موضوعی گسترده‌تر و فراگیرتر و برخی حیطه‌های محدودتری داشته است. به همین دلیل، از تمام طرح‌ها نمی‌توان انتظار سنجش تمام مسائل مربوط به دانشجویان یا جوانان را داشت، چرا که این موضوع عملاً ناممکن است و آنچه اهمیت دارد، برآیند این مطالعات به صورت یکجاست.

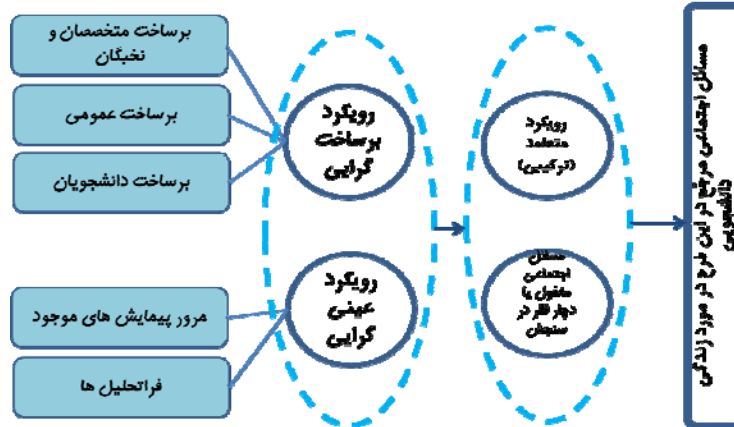
با توجه به نمودار ۴، برای داشتن دقت بیشتر در گزینش مسائل اجتماعی دارای اولویت درباره جامعه دانشجویی کشور، با بررسی پیمایش‌های صورت گرفته متغیرهایی که مورد غفلت واقع شده یا به‌خوبی سنجیده نشده‌اند، شناسایی شده است. از سوی دیگر، در خصوص متغیرهای دیگر در نمودار ۴، گزینش آنها به‌عنوان مهم‌ترین مسائل در رویکرد چندبعدی این پژوهش، که یکی از مهم‌ترین مؤلفه‌های آن به فقر سنجشی مربوط می‌شود، میسر و توجیه‌پذیر نخواهد بود، از جمله وضعیت و گرایش‌های دینداری و سرمایه اجتماعی که در پژوهش‌های متعدد به‌خوبی سنجیده شده‌اند و گزینش مجدد آنها را غیرضرور می‌سازد. وضعیت سلامت روان، دامنه اجتماعی جرم و تجربه بزه‌دیدگی نیز در پژوهش‌های دانشجویی ملی که به‌تازگی اجرا شده‌اند، به خوبی سنجیده شده‌اند و گزینش آنها در پژوهش‌های آتی چندان موجه به نظر نمی‌رسد.

از سوی دیگر، اتکای صرف به فراوانیهای به‌دست آمده از نمودارها در انتخاب مسائل مهم به‌مثابه برخوردی صرفاً مکانیکی و بدون تحلیل و تجزیه علمی تلقی می‌شود، چرا که فراوانیهای مربوط به مسائل بررسی شده از میان مجموع داده‌ها، پراکنش بسیار زیادی را نشان نمی‌دهند؛ در واقع، داده‌ها در یک بازه نزدیک به هم قرار گرفته‌اند که این موضوع انتخاب برخی را در قبال برخی دیگر صرفاً براساس فراوانی‌شان در مطالعات موجود، به امری سطحی و بدون تحلیلی پویا کاهش می‌دهد. از طرفی، داده‌ها از میان مطالعات گوناگون برساختی، فراتحلیل‌ها و طرح‌های ملی حاصل شده‌اند که تفاوت‌های بسیار زیادی میان آنها وجود دارد. با این حال، اگرچه تمام داده‌ها بسیار حایز اهمیت هستند، اما تأکید "خودآگاه" بر وضعیت سنجشی داده‌ها قرار دارد، چرا که این موضوع وجه کاربردی‌تری از گزینش مسائل مهم را بازنمایی می‌کند. اگرچه قابل انکار نیست که داده‌های حاصل از رویکرد متعامد نیز دیدگاه‌ها و تحلیل‌ها در گزینش متغیرها و مسائل ارجح را با قدرت بیشتری توجیه پذیر می‌سازند.

نمودار ۴- مجموع امتیاز مسائل اجتماعی در رویکرد چندبعدی این پژوهش (برساختها، فراتحلیل‌ها و پیمایشها)

آنچه در شکل ۱ به‌عنوان مسائل اجتماعی زندگی دانشجویی ارائه شده است، برابند نهایی تلاش پژوهشگر در گزینش چندبعدی مسائل اجتماعی دارای اولویت (استفاده از رویکردهای برساختی، عینی، متعامد، و مرور پیمایش‌های مرتبط و شناسایی مسائل مغفول یا دچار فقر در سنجش) است.

شکل ۱- مسائل اجتماعی دارای اولویت در بازشناسی مهم‌ترین مسائل اجتماعی زندگی دانشجویی

بحث و نتیجه‌گیری

در این پژوهش با مرور گسترده منابع موجود از طریق رویکردی تلفیقی به مهم‌ترین مسائل اجتماعی زندگی دانشجویی در ایران شناسایی شدند. روند کلی گزینش مسائل مهم و تحلیل آنها در قالب مرور نظام‌مند، در قالب جداول گوناگون و در بخشهای پیوست کتاب صدیقیان و لشگری (Sedighian, Bidgoli & Lashgari, 2017) به‌طور مفصل مستند شده است تا دیگر پژوهشگران بتوانند جزئیات فرایند پیشروی این پژوهش را در هر دو مرحله اصلی آن دنبال کنند. گفتنی است که نوین بودن این چهارچوب گزینشی، اشاره به این است که تمام این مؤلفه‌ها در تحقیقات موجود در زبان فارسی "به صورت توأمان" تا به حال استفاده نشده‌اند؛ بدین معنا که در برخی از تحقیقات به فراتحلیل مسائل اجتماعی (Soukhtanloo & Nazari, 2015; Sedigh Sarvestani, 2010; Nimroozi, 2008; Ferdowsi & Aghapour, 2012) در برخی دیگر به تحلیل داده‌های موجود و تحلیل ثانوی (Fathi & Fadavi, 2013)، در برخی صرفاً به بساخت نخبگان مانند بساخت مسئولان و صاحب‌نظران و استادان (Yousofi & Akbari, 2011; Kharatha, 2013; Motamedi, 2007; Rafiei et al., 2009; Kamarbeigi & Rashidi, 2016) و در برخی نیز به تصور و پنداشت‌های عموم درباره مسائل مهم (Yousofi & Akbari, 2011; Kharatha, 2013) پرداخته شده است. در واقع، فقط بخشی از مؤلفه‌های هرکدام از رویکردهای بساخت‌گرایی و عینی‌گرایی مورد توجه پژوهشگران ایرانی بوده است. این دو محور (بساخت دانشجویان و مرور و بررسی پیمایش‌های موجود در این زمینه و تأکید بر وجه شکلی و محتوایی وضعیت سنجش متغیرها) برای نخستین بار در این پژوهش بررسی شده‌اند. مضافاً آنکه در رویکرد متعامد که یوسفی و اکبری (Yousofi & Akbari, 2011) در

پژوهشی آن را مطرح کرده‌اند، وجه عینی مسئله اجتماعی به‌خوبی واکاوی نشده و رویکرد ترکیبی (متعامد) ارائه شده است. در پژوهش حاضر ضمن توجه به دو محور پیشگفته، تلاش شده است تا رویکرد متعامد یا ترکیبی عملیاتی شود. همچنین به‌منظور دقت بیشتر در گزینش مسائل اجتماعی اولویت‌دار، "رویکرد متعامد در ترکیب با بررسی مسائل مغفول یا دچار فقر در سنجش در پیمایش‌های ملی موجود" قرار داده شد تا از این طریق "رویکردی چندبعدی" برای گزینش مسائل اجتماعی مهم درباره جامعه دانشجویی کشور به‌دست آید.

مرور پژوهش‌های صورت گرفته در حوزه مسائل اجتماعی نشان می‌دهد که عموم آنها رویکرد مناسبی در گزینش مسائل مهم از میان انبوهی از مسائل اجتماعی ندارند. این نکته حایز اهمیت است که عموم آنها به هیچ‌وجه به واکاوی نظری و تجربی دلایل انتخاب برخی متغیرها در میان دیگر متغیرها نپرداخته‌اند. بدیهی است چنین رویکردی بعضاً بر اساس سلايق محقق یا دستور کارفرما یا نهادهای ذی‌ربط انجام شده است، چرا که پژوهشگران یا مسئولان به نحو ذهنی یا بر مبنای گمانه زنی‌هایی برخی مسائل را از برخی دیگر مهم‌تر می‌دانند. اگر چه نمی‌توان همه پژوهش‌های صورت گرفته در این زمینه را نقد کرد، از ضعفها و پیامدهای آنها نیز نمی‌توان چشمپوشی کرد. این ضعف نه تنها در پژوهش‌های خرد مقیاس، بلکه در پژوهش‌های کلان و طرح‌های ملی نیز که به نحو جدی‌تری باید به سیاست‌گذاری براساس اولویت‌های موجود اقدام کنند و تدابیر اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و فرهنگی مرتبطی با مسائل مهم بیندیشند، وجود دارد. اگرچه برخی از فراتحلیل‌ها (Ferdowsi & Aghapour, 2012) نشان می‌دهد که تنوع قابل‌اعتنایی از مسائل اجتماعی در تحقیقات گوناگون بررسی شده‌اند، اما جالب است که این "گزینش‌ها" عموماً توأم با بررسی و تحلیل مطالعات پیشین صورت نگرفته‌اند.

بازشناسی مسائل اجتماعی مهم با در نظر گرفتن داده‌های به‌دست آمده از طریق بررسی طرح‌های در دسترس، مرور و بررسی مطالعات مرتبط با فراتحلیل مسائل اجتماعی ایران، اشاراتی به کم و کیف مسائل اجتماعی در پیمایش‌های ملی و در نهایت، با بحث از دیدگاه متخصصان حوزه مسائل اجتماعی ایران و نیز بر ساخت عموم و بر ساخت دانشجویان از مسائل مهم و بررسی وضعیت سنجشی مسائل (عدم سنجش / فقر در سنجش)، به گزینش هفت متغیر همراه با استدلال‌هایی تا حد امکان موجه (با توجه به مقتضیات پژوهش و محدودیت‌های آن) منجر شده است که عبارت‌اند از: اخلاق شهروندی (حقوق و وظایف شهروندی)، امید به زندگی، رضایت از زندگی، احساس نابرابری (احساس نابرابری اجتماعی و محرومیت نسبی)، قانون‌گریزی، مهاجرت نخبگان و رفتارهای پرخطر.

در نظریه بیست-هشتاد پارتو اشاره شده است که برخی از مسائل همواره ریشه بسیاری از مسائل دیگرند (Mohtarami, 2006). این دیدگاه در زمینه‌های گوناگون ثابت شده است؛ در این پژوهش با توجه به هدف اولویت‌دهی به مسائل مهم از میان مسائل اجتماعی در میان قشر جوان و تحصیل‌کرده، با

رویکرد چندبعدی موجود تلاش شد تا این مسائل مهم و پرتکرار شناسایی شوند که می‌توانند ریشه بسیاری از مسائل موجود باشند.

پیشنهادها

در این بررسی تلاش شد تا الگویی برای گزینش مسائل دارای اولویت در میان جامعه دانشجویی ایران ارائه شود. مرور نظام‌مند این مسائل در میان عمدتاً مطالعات مقطعی در استانها و نمونه‌های دانشجویی نشان داد که این مسائل به لحاظ آماری و عینی دارای اولویت بسیاری هستند. امید است مطالعات آتی و به‌ویژه پژوهش‌های کلان با توجه به ماحصل تلاش‌های صورت گرفته، این بازشناسی را با افزودن مطالعات مقطعی و تحلیل آنها، عمق و دقت بیشتری بخشند و بر مسائلی تأکید و تمرکز کنند که به واقع "مسئله جامعه دانشجویی ایران" باشد.

بررسیها در این پژوهش بر این مهم تأکید داشت که کشف و به‌کارگیری روش شناسیهای ترکیبی و استفاده از روشهای نوین می‌تواند شناخت مسائل اجتماعی مهم را بهبود بخشد. به پژوهشگران آتی در این حوزه مطالعاتی پیشنهاد می‌شود که به تدوین و کاربست چهارچوبهای روش شناختی متنوع در این زمینه اهتمام ورزند.

با توجه به شرایط مرتبط با میدان پژوهش، این امید وجود دارد که گردش آزاد اطلاعات، حداقل میان نهادهای تحقیقاتی مهم تأمین و تضمین شود، چرا که این موضوع بر کیفیت پژوهشها به‌ویژه مطالعات کلان ملی و به تبع آن بر کیفیت سیاستگذاریها در حیطه آموزش عالی تأثیر مثبت دارد. امید است مسئولان ذی‌ربط با تدوین و تصویب اساسنامه‌ای مشترک و لازم‌الاجرا این مهم را برآورده سازند.

References

1. Abdollahi, M. (2001). *Social damage and its evolution in Iran*. Tehran: Proceedings of the conference of the National Conference on Social Violence in Iran, Agah Publication (in Persian).
2. Alegha, F., Keshavarz, M., & Rahimi, M. (2009). A comparative survey of quantitative development trend in private and governmental higher education. *Curriculum Planning Knowledge & Research in Educational Sciences*, 23 (20), 73-110 (in Persian).
3. Allan, B. (1999). The social construction of what?. *Science*, 285, 205.
4. Amin Bidokhti, A.A., Nemati, M.A., & Zarea, M. (2012). *The requirements of the university's policy research in Islamic university's in Iran*. Iranian Journal of Management in the Islamic University, 1(1), 90-113(in Persian).

5. Fallah Mohsenkhani, Z., & Javadi, M. (2014). Study of demographic and social changes in youth populatin. *Iranian Journal of Official Statistics Studies*, 24 (2), 241- 260 (in Persian).
6. Fathi, S., & Fadavi, J. (2013). An analysis of social problems and its effective factors in 1999-2008 among the youth. *Sociological Studies of Youth (Jame shenasi Motaleate Javanan)*, 3 (8), 121-144 (in Persian).
7. Ferdowsi, T., & Aghapour, M. (2012). Social and cultural harms of university students (with a focus on female students). *Woman in Culture and Art (Women's Research)*, 4(3), 25-45 (in Persian).
8. Frawley, A. (2015). Medicalization of social problems. In T. Schramme, S. Edwards (eds.). *Handbook of the philosophy of medicine*. DOI: 10.1007/978-94-017-8706-2_74-1.
9. Griswold, W. (2004), *Cultures and societies in a changing world*. 2nd ed. Thousand Oaks, CA: Pine Forge Press.
10. Kamarbeigi, K., & Rashidi, M. (2016). Studying problems and prioritizing the cultural harms and issues (case study: Ilam province). *Ilam Cuture*, 16 (28-29), 165-164 (in Persian).
11. Keshavarz Hadad, Gh.R., & Habibi, N. (2014). *Incidence of over-education in Iran (an Analysis of Supply and Demand for University Graduates (2001-2012))*. Retrieved from iranecomomics.org.
12. Kharatha, S. (2013). Comparative study of social problems of Iran and Tajikistan. *Welfare and Social Development Planning*, 19, 254-290 (in Persian).
13. Kornblum, W., & Julian, J. (2012). *Social problems*. Pearson Press.
14. Management and Planning Organization (2015). *Appendix four of the total budget of 1395 in the whole country*. Management and Planning Organization, Documentation Center, Documents and Publications.
15. Mills, C.W. (2012). *Sociological imagination: A critique of American sociology*. Translation by Ansari, AM. Tehran: Public Stock Company (in Persian).
16. Moedfar, S. (2010). *Social issues of Iran (sociology of vulnerable strata and groups)*. Tehran: Alam Publication (in Persian).
17. Mohammadi, B. (2006). *The study of social problems in Iran*. Tehran: The Institute of Human Sciences and Cultural Studies (in Persian).

18. Mohtarami, A. (2006). Holistic analytical approach in social problem solving. International Conference on Strategies and Problem Solving Techniques. Retrieved from https://www.civilica.com/Paper-PSST01-PSST01_024.html.
19. Motamedi, H. (2007). To make priority of social problems in Iran. *Social Welfare*, 6 (24), 327-348 (in Persian).
20. Nafisi, A. (2001). *Analysis of the higher education system (integration report No. 6)*. Tehran: Institute of Research and Planning for Higher Education (in Persian).
21. Nimroozi, N. (2008). Meta-analysis of done studies and researches about youth social and cultural problems. *Culture and Science*, 1 (1), 41-72 (in Persian).
22. Rafiei, H., & Madani Ghah Farokhi, S., & Vameghi, M. (2009). Priorities of social problems in Iran. *Iranian Journal of Sociology*, 9 (1-2), 184- 208 (in Persian).
23. Rafiei, H. (2001). Social problem: An agenda for social welfare system. *Social Welfare*, 1 (1), 5-33.
24. Richardson, D., & May, H. (1999). Deserving victims? Sexual status and the social construction of violence. *Sociological Review*, 47, 308.
25. Rwomire, A. (2001). *Social problems in Africa: New Visions*. Westport, Conn: London, Praeger.
26. Sajjadi, H., Mohaghegh Kamal, H., Vameghi, M., Forozan, A.S., Rafiei, H., & Nosratabadi, M. (2013). Systematic review of prevalence and risk factors associated with depression and its treatment in Iranian elderly. *Globe Journal of Health Sciences*, 5(3), 16-27 (in Persian).
27. Sedigh Sarvestani, R.A. (2010). The meta-analysis of the researches done concerning the social pathology in Iran. *Nameh-Ye Olum-e Ejtemai*, 15, 67-103 (in Persian).
28. Sedighian Bidgoli, A., & Lashgari, M. (2017). *Reidentifying and systematic review on the most significant social problems of student life in Iran*. Tehran: Institute of Social and Cultural Studies, Ministry of Science, Research and Technology (in Persian).
29. Sotudeh, H. (2001). *Cultural social pathology of women (sociology of deviance)*. Tehran: Avaye- No Press (in Persian).

30. Soukhtanloo, H., & Nazari, H. (2015). *A survey on social issues in Iran: Family, economy, society and culture*. Tehran: The Judiciary Press and Publishing Center (in Persian).
31. Vameghi, M., Sajjadi, S., Rafiei, H., & Rashidian, A. (2010). Systematic review of studies on street children in Iran in recent decade: Poverty, a risk factor for becoming a street child. *Problems of Iran (Journal of Kharazmi University)*, 2(1), 135-166 (in Persian).
32. Yousofi, A., & Akbari, H. (2011). A sociological thinking about identifying and determining priority of social problems in Iran. *Social Problems of Iran (Journal of Kharazmi University)*, 2 (1), 195-223 (in Persian).